

**SŁOWO WSTĘPNE REDAKTORA NAUKOWEGO
TOMU TEMATYCZNEGO:
LITURGIA JAKO *CULMEN ET FONS*
60. ROCZNICA UCHWALENIA KONSTYTUCJI
*SACROSANCTUM CONCILIIUM***

4 grudnia 2023 r. minęło 60 lat od uchwalenia Konstytucji *Sacrosanctum concilium*. Jubileusz jest szczególnie okazją do przypomnienia głównych założeń soborowej odnowy liturgii, ale także do spojrzenia na blaski i cienie reformy liturgicznej przeprowadzonej po Soborze Watykańskim II. Arcybiskup Annibale Bugnini (1912–1982), kluczowa postać tej wielkiej reformy zapoczątkowanej przez Stolicę Apostolską po II wojnie światowej, a następnie wdrożonej przez papieża Pawła VI zgodnie z postanowieniami Soboru Watykańskiego II, w słowie wstępnym do swojego dzieła *La riforma liturgica* (1948–1975) w następujący sposób wyraził istotę tego, co się wówczas dokonało: „Reforma liturgiczna była «nowym przejściem Ducha Świętego w Jego Kościele», wielkim dziełem, do którego ci, którzy współpracowali, podeszli z pokorą, z wiarą, z wielką miłością, na modlitwie, «zdejmując sandały», jak Mojżesz przy płonącym krzewie, świadomi, że wszystko, czego dotknęli, było święte”¹.

Konstytucję o liturgii świętej, która w kluczu chronologicznym jest pierwszym dokumentem soborowym, należy rozpatrywać na tle 400 lat, które nastąpiły po Soborze Trydenckim (dominowało wówczas rubrycystyczno-jurydyczne spojrzenie na liturgię) oraz w kontekście ruchu liturgicznego, stanowiącego bezpośrednio przygotowanie do Vaticanum II. Massimo Faggioli wyodrębnia dwa poziomy recepcji Konstytucji *Sacrosanctum concilium*: instytucjonalny i teologiczny. Na pierwszym z poziomów stosunkowo szybkie przyjęcie nowego rytu celebracji Mszy Świętej świadczyło o dobrym przygotowaniu, a zarazem potrzebie pilnej reformy w tej materii. Z kolei na płaszczyźnie teologii reforma liturgii nie sprowadzała się jedynie do odnowienia sposobu jej celebracji, ale zrodziła nowe rozumienie liturgii Kościoła jako kluczowego momentu w rozpoznaniu jego tożsamości².

¹ A. Bugnini, *La riforma liturgica (1948–1975). Nuova edizione riveduta e arricchita di note e di supplementi per una lettura analitica*, Roma 1997, 13: *La riforma liturgica è stata «un nuovo passaggio dello Spirito Santo nella sua Chiesa», grande opera, alla quale quanti hanno collaborato vi si sono avvicinati con umiltà, con fede, con intenso amore, nella preghiera, «sciogliendosi i calzari», come Mosè al roveto ardente, consapevoli che tutto quello che toccavano era santo.*

² M. Faggioli, *Vera riforma. Liturgia ed ecclesiologia nel Vaticano II*, Bologna 2013, 92–93.

W *Konstytucji o liturgii świętej* dostrzega się pogłębioną świadomość, iż liturgia, chociaż jawi się jako *culmen effons* życia eklezjalnego i odgrywa ważną rolę w Kościele jako *theologia prima* czy *locus theologicus*, to jednak nie wyczerpuje całej jego działalności (KL 9–10), która rozwija się w trzech charakterystycznych pasmach: diakonii, martyrii i koinonii. Te trzy podstawowe funkcje urzeczywistniania się Kościoła, mające swoje ostateczne uzasadnienie w misji Jezusa i w Jego potrójnej funkcji: prorockiej, kapłańskiej i królewskiej, znajdują swoje uwieńczenie w liturgii jako „szczytowej formie samorealizacji Kościoła”³. Pobudza ona wiernych, aby posileni „wielkanocnym sakramentem” żyli w komunii ze sobą (KL 10), włączając się w sposób czynny i twórczy w dzieła miłości, pobożności i apostołstwa (KL 9).

W kontekście jubileuszu uchwalenia Konstytucji *Sacrosanctum concilium*, jak i mając na uwadze przygotowanie duchowe do obchodów Jubileuszu Roku 2025, szczególnie istotne i wymowne wydaje się zaproszenie, jakie Ojciec Święty Franciszek kieruje w Liście apostolskim *Desiderio desideravi* z 29 czerwca 2022 r. do całego Kościoła, zachęcając zarówno duchowieństwo, jak i wiernych świeckich, do „ponownego odkrycia, zachowania i przeżycia prawdy i mocy chrześcijańskiej celebracji”⁴. Celebracji liturgii nie można bowiem sprowadzać do zbioru ceremonii, ale należy w niej widzieć miejsce przebóstwienia człowieka, czyli jego stopniowego upodobniania się do Chrystusa, gdyż *lex orandi* ściśle wiąże się z *lex vivendi*. Soborową wizję teologii liturgii, której syntezę odnajdujemy w opublikowanym niedawno Liście apostolskim *Desiderio desideravi*, bezpośrednio lub pośrednio przybliżają czytelnikowi autorzy artykułów zamieszczonych w pierwszym bloku zatytułowanym *Rozprawy i artykuły*. Teksty te podejmują problematykę *stricte* liturgiczną.

W pierwszych z artykułów odnoszących się bezpośrednio do tematu tomu o. **Kasper Mariusz Kaproń** OFM z Boliwii dokonuje cennego zestawienia wypowiedzi papieża Franciszka na temat liturgii. W prezentacji papieskich wypowiedzi posługuje się kluczem chronologicznym. Szczególną uwagę poświęca analizie Listu apostolskiego *Desiderio desideravi* z 29 czerwca 2022 r., w którym Ojciec Święty Franciszek kładzie nacisk na konieczność właściwego rozumienia soborowej reformy liturgicznej. W tym kontekście postuluje wypracowanie właściwej hermeneutyki odnowy liturgii.

Dawid Makowski w artykule *Liturgia z 1965 r. jako odpowiedź na zalecenia soborowej Konstytucji o liturgii świętej – aspekt liturgii mszalnej* opisuje pierwszy etap posoborowej odnowy liturgicznej, którego uwieńczeniem było wydanie nowych ksiąg (zwłaszcza mszału) z 1965 r. Autor próbuje w ten sposób ukazać czytelnikowi pewną formę liturgii pośredniej, stanowiącej próbę połączenia rzeczy starych z nowymi. Jest ona owocem aktualizacji dawnego *Mszału rzymskiego* z 1962 r., dokonanej według soborowych wskazań zawartych w *Sacrosanctum concilium*.

³ B. Nadolski, *Urzeczywistnianie się Kościoła w liturgii w świetle dokumentów Vaticanum II*, Poznań 1981, 160.

⁴ Franciszek, List apostolski *Desiderio desideravi*, nr 16, Poznań 2022.

Ksiądz **Mateusz Pakuła** w artykule *Natura liturgii i jej znaczenie dla życia Kościoła w świetle Konstytucji Sacrosanctum concilium* podejmuje refleksję i rozwija treści zawarte w numerach 5–13 omawianej Konstytucji soborowej, wyjaśniając soborowe rozumienie istoty liturgii i jej roli w życiu Kościoła.

Temat Maryi jako Niepokalanej Wszechpośredniczki Łask rozwija w swoim artykule o. **Daniel Śliwiński** OFM. Refleksję teologiczną nad tym dość kontrowersyjnym zagadnieniem z zakresu mariologii Autor opiera na analizie dokumentów Magisterium Kościoła, tekstów patrystycznych oraz pism św. Maksymiliana Kolbego. Redaktor „Rycerza Niepokalanej” wywodził ten przymiot Maryi z Jej macierzyństwa lub teologii krzyża oraz wskazywał na ścisłą relację między wizją rozdawnictwa łask przez Bogarodzicę a dogmatem o Niepokalanym Poczęciu NMP. Autor artykułu ukazuje także, w jaki sposób *lex credendi* ma swoje odzwierciedlenie w *lex orandi*, gdyż w swoim opracowaniu uwzględnił krótki historyczny zarys rozwoju kultu NMP Wszechpośredniczki Łask w dedykowanej Jej bazylice mniejszej w Niepokalanowie oraz analizę stosowanego tam formularza mszalnego i tekstów liturgii słowa. Z kolei ekonomii zbawienia, wyrażającej się w celebracji sakramentów i sakramentaliów w polonijnym duszpasterstwie Hamburga, poświęca swój artykuł ks. **Rafał Wasielewski**, który pełni funkcję duszpasterza w Polskiej Misji Katolickiej.

W pierwszym z obcojęzycznych artykułów, który otwiera drugi blok tekstów zatytułowanych *Varia*, **Adam Drozdek** z USA przedstawia kwestię istnienia Boga w duchu popularnej w XVIII w. fizykoteologii w ujęciu Paula Alexandra Dularda. Natomiast ks. **Piotr Kaczmarek** w artykule napisanym w języku angielskim prezentuje całą gamę modeli teologicznych, ukazujących pośredniczącą misję Ducha Świętego. W tych celu analizuje koncepcje różnych teologów, którzy w swoich dziełach odwołują się do tej problematyki pneumatologicznej, m.in. przywołuje poglądy Heriberta Mühlena, Josepha Ratzingera, Waltera Kaspera, Hansa Ursa von Balthasara, Matthiasa Josepha Scheebena, Maximiliana Marii Kolbego oraz René Laurentina.

Marek Kołodziejczyk z kolei podejmuje kwestię wieczności i nieśmiertelności duszy relacyjnej. W syntetyczny sposób prezentuje różne koncepcje teologiczne i filozoficzne na ten temat, poczynając od starożytności aż po czasy współczesne. Na końcu odwołuje się do eschatologii w ujęciu Josepha Ratzigera. Bawarski Teolog, poszukując prawdy o ostatecznym przeznaczeniu każdego człowieka, brał pod uwagę szeroko kontekst dziejów teologii i filozofii, uwzględniając przy tym przepowiadanie ewangeliczne jako fundamentalny punkt odniesienia rozważań w tej materii. Według Marka Kołodziejczyka właśnie takie spojrzenie na eschatyczną rzeczywistość człowieka wydaje się szczególnie istotnie dziś, gdyż człowiek współczesny mierzy się z egzystencjalnym problemem pogodzenia teraźniejszości z myśleniem o przyszłości.

Julia Król z Uniwersytetu Łódzkiego w artykule *Post produktowy jako forma reklamy na instagramie na przykładzie artykułów kosmetycznych* poddaje systematycznemu oglądowi zjawisko dotychczas słabo opracowane w literaturze mediodoznawczej, jakim jest post produktowy, czyli komunikat reklamujący produkt

lub usługę. W artykule, który składa się z części teoretycznej i empirycznej Autorka bada warstwę wizualną i werbalną posta produktowego, uwzględniając przy tym kryteria teoretyczne i weryfikuje postawione na wstępie hipotezy badawcze.

Ksiądz **Łukasz Libowski** i ks. **Mateusz Włosiński**, doktoranci z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie, oddają do rąk czytelnika przekład opatrzony komentarzem trzeciego już z czterech kazań na poświęcenie kościoła, wygłoszonego przez Absalona ze Sprinckirsbach (autora przynależnego do kręgu wiktorynów). Na uwagę zasługuje włączony do opracowania tekst łaciński dzieła zaczerpnięty z *Patrologia latina*, co też ułatwia porównanie proponowanego przekładu z oryginałem.

Imre Molnár, węgierski historyk i dyplomata, w artykule *Męczeństwo Sługi Bożego Jánosa Esterházego i jego dzisiejsza interpretacja* pochyla się nad historią życia i męczeństwa człowieka pokoju i pojednania, jakim był hrabia János Esterházy, który stał się przywódcą miliona Węgrów z ówczesnych Górnych Węgier, którzy na mocy traktatu triańskiego z 4 czerwca 1920 r. zostali przyłączeni do Czechosłowacji. W czasach totalitaryzmów XX w., które odcisnęły swoje piętno na kolejnych etapach życia Esterházego, pokazał swoją postawą, co to znaczy oddawać pokłon Panu Bogu i do końca mu wiernie służyć.

W artykule pt. *Procesy migracyjne jako znak czasów w ujęciu teologii katolickiej* ks. **Hubert Siepert**, student specjalistycznych studiów teologicznych z zakresu teologii pastoralnej na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie, podejmuje refleksję nad zjawiskiem migracji, odwołując się zwłaszcza do nauczania trzech ostatnich papieży: Jana Pawła II, Benedykta XVI i Franciszka. Autor opracowania rozpatruje procesy migracyjne jako jeden ze znaków czasu, który domaga się odpowiedzi ze strony wspólnoty Kościoła nie tylko na płaszczyźnie teorii, ale przede wszystkim praktyki duszpasterskiej. Kościół z natury swojej misji jest wezwany do otwierania drzwi najślabszym i najbardziej potrzebującym. Chodzi tu zatem o konkretną realizację przykazania miłości Boga i bliźniego. Procesy migracyjne przyczyniają się do budowania więzi komunii między Kościołami pochodzenia migrantów a kościołami przyjmującymi ich.

Cykl artykułów określonych mianem *Varia* zamyka przekład i komentarz do kazania XXXIX na poświęcenie kościoła – wspomnianego już powyżej – Absalona ze Sprinckirsbach. Autorem opracowania jest ks. **Piotr Wilk** – filolog klasyk i patrolog z Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II w Lublinie. Jak zaznacza Autor w swoim wstępie do przekładu, dorobek kaznodziejski Absalona obejmuje 51 kazań wydanych w serii *Migne*. W kazaniu, przetłumaczonym z łaciny na język polski przez ks. Piotra Wilka, Absalon ze Sprinckirsbach opisuje rzeczywistość i przymioty wspólnoty Kościoła za pomocą biblijnych obrazów.

W ostatnim tomie „Łódzkich Studiów Teologicznych” przewidzianym w 2023 r., którego przewodnim tematem z racji na 60. rocznicę uchwalenia Konstytucji *Sacrosanctum concilium*, jest liturgia jako źródło i szczyt życia Kościoła, oddajemy zatem do rąk czytelników trzynaście różnych artykułów (z których dwa to przekłady wraz z komentarzem) podejmujących problematykę nie tylko teologiczną, ale także filozoficzną i społeczną, z nadzieją, iż będą stanowić one dla badaczy różnych dyscyplin naukowych cenne źródło inspiracji w zgłębianiu poruszonych w tym tomie zagadnień.

ks. dr Waldemar Bartocha
Katedra Teologii Liturgii
Instytut Nauk Teologicznych
Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie